

Az óriás-gázvezeték projekteket ne közpénzekből finanszírozzák

A külső „közérdekű projektek” károsak a fogadó országok és az EU számára is

Az Ukrajnában zajló válság kapcsán gyakori vitatéma Európa függősége az orosz gáztól és az, hogy hogyan lehetne ezt csökkenteni. A lehetőségek között szerepel az energiaigény csökkentése az energiahatékonyság növelésével, a megújuló energiaforrásokba való befektetések és a kapcsolódó hálózati infrastruktúra fejlesztése, gázimport az USA-ból, több LNG (cseppfolyósított földgáz) terminál és több gázvezeték, mely az Oroszországon kívüli régiókból szállítana gázt. Sajnos azok a megbeszélések háttérbe szorulnak, hogy hogyan lehetne csökkenteni a függőséget a kereslet csökkentésével. A következőkben végigvesszük a javasolt új gázvezetéseket, és – az EU saját adatai alapján – megkérdőjelezzük azt a feltevést, hogy valóban szükség lenne rájuk; egyúttal hangsúlyozzuk, hogy megépítésük súlyos környezeti, társadalmi és emberi jogokat érintő következményekkel járna.

Az Európai Bizottság 2013 októberében összeállított egy 248 nagyszabású energetikai-infrastruktúra projektet tartalmazó listát, melyek közérdekű uniós projekteknek (Projects of Common Interest, PCI) számítanak. Ezek közül több mint 100 projekt a földgáz szállítására, tárolására, raktározására és a cseppfolyósított földgázra vonatkozik. Ezen belül legalább 15-nek az a célja, hogy növelje az EU-ba beáramló gázimportot, ebből legszembetűnőbb az Európát a Kaszpi-tengerrel összekötő óriásgázvezeték gigaprojekt – az úgynevezett Déli Gázfolyosó (részei a Transz-adriai gázvezeték (TAP), a Transz-anatóliai gázvezeték (TANAP) és a a Kaszpi-tengeren áthaladó gázvezeték (TCP)), valamint az Algériából Olaszországba vezető Galsi gázvezeték megépítése. Csak két közérdekű projekt fejleszt intelligens hálózatot, míg a fennmaradók szállítási/távvezeték projektek, valamint hat kőolaj projekt, beleértve egy Gdanskban (Lengyelország) megépítendő kőolajterminált és egy Olaszországot és Németországot összekötő kőolajvezeték. A közérdekű villamosenergia-átvitellel kapcsolatos PCI projektek költségeit 140 milliárd euróra becsülik, míg a földgázra vonatkozókat 70 milliárd euróra. A magántőke bevonására tett kísérletek számától függetlenül, a beruházások kockázatának nagy részét végül az állami szektor fogja viselni, és a projektek költségeit várhatóan olyan állami közpénzes forrásokból fogják fedezni, mint az Európai Hálózatfinanszírozási Eszköz (CEF), projektkötvények ill. az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) és az Európai Beruházási Bank (EIB) alapjai. Jelen tájékoztató anyagban elmagyarázzuk, hogy miért gondoljuk, hogy az EU részéről téves prioritás a földgázimportot szolgáló nagyszabású infrastrukturális fejlesztések előnyben részesítése, és hogy mit lehet tenni ez ügyben.

Röviden összefoglalva az új gáz-infrastruktúrának magas anyagi, politikai és környezeti költségei lesznek az EU számára, melyeket nem indokolnak az EU saját 2050-ig szóló ütemterve alapján azonosított valós szükségletek. A nagyszabású gázimport-projektek megerősítik az exportáló országokban fennálló tekintélyelvű rendszereket is, továbbá tapasztalatok szerint az ilyen projektek általában csak a társadalmi elit számára hoznak hasznot. Ezek a projektek még igen távol állnak attól, hogy végleges megállapodás szülessen velük kapcsolatban, és jelentős közvetlen és közvetett állami finanszírozásra szorulnak, tehát még számos beavatkozási lehetőség van annak megelőzésére, hogy az EU további támogatást biztosítson számukra. Az egyik ilyen lehetőség az Európai Hálózatfinanszírozási Eszköz energetikai projektjeire szóló pályázati felhívás, melynek benyújtási határideje 2014. augusztus,¹ míg egy másik lehetőség az, hogy nagy valószínűséggel az

EBRD-t és az EIB-t fogják felkérni a gáz- és kőolajvezetékek finanszírozására.

Szükségünk van még több gázimport-infrastruktúrára a szén-dioxid-mentesítés korában?

Sok szó esik arról, hogy szükség van az orosz gázimporttól való függőség csökkentésére, azonban az az elképzelés, hogy összességében is csökkentenünk kellene a gázbehozattal való függőségünket, már sokkal kevesebb figyelmet kap.

A jó hír az, hogy az energiahatékonyság és a dekarbonizáció (szénhidrogén-mentesítés) éppen ennek a lehetőségét kínálja. A földgáz szerepe a dekarbonizációban még mindig vitatott: rövidtávú „áthidaló” üzemanyagként szolgáljon addig, amíg a megújuló energiaforrások nagyobb szerepet kapnak, vagy hosszú távú „cél” üzemanyag legyen, mely akár 2050 után is tartalékot jelentene olyan időszakokban, mikor a megújuló erőforrások kevésbé elérhetőek. E kérdés vizsgálatához az EU 2050-ig szóló energiaügyi úttervét tekintjük hivatkozási alapnak. Az útterv hatásvizsgálata minden forgatókönyv szerint² azt mutatja, hogy a dekarbonizáció csökkenti az EU energiaimport-függőségét. Ennek döntő jelentősége van, mivel előrejelzések szerint az EU saját földgáztermelése drasztikusan csökkenni fog 2050-re. Ez automatikusan megnövekedett gázbehozattal járna, azonban ebben az esetben nem ez történik, mivel minden forgatókönyv szerint az EU összes gázfogyasztása csökken, bár a termelésnél így is sokkal magasabb szinten marad. **Valójában tehát az EU mind az öt dekarbonizációs forgatókönyve szerint a földgázimport csökkenni fog 2050-re – legalább bizonyos mértékben – a 2010-es értékekhez viszonyítva.**³

Annak ellenére, hogy már jelenleg is a szükségesnél kiterjedtebb gázbehozatali infrastruktúrával rendelkezünk, az EU további hatalmas bővítést támogat. Számításaink szerint az EU teljes földgázimport kapacitása 2013-2014-től számítva már eléri az évi 537,62 milliárd m³-t vagy 446 529,5 ktoe-t.⁴ Ennek az infrastruktúrának egyes elemei, különösen a cseppfolyósított földgázról illetően, már jelenleg is kihasználatlanok.⁵ A létező gázimport-kapacitásokat és az EU energiaügyi úttervének forgatókönyveiben szereplő földgáz-előrejelzéseket egymás mellé helyezve, és feltételezve, hogy a meglévő infrastruktúra működőképes marad a következő néhány évtizedben, elmondható, hogy a gázinfrastruktúra még kevésbé lesz kihasználva, még az olyan új óriásberuházások megépülése nélkül is, mint a Déli Gázfolyosó.

Figyelembe véve a földgázzal kapcsolatos közérdekű projekteket is, melyek további 69434 ktoe-val növelnék a EU import-kapacitását, az infrastruktúra még kevésbé lenne kihasználva. Természetesen ellenérvként felmerül, hogy a probléma nem az infrastruktúra mennyiségével, hanem annak elhelyezkedésével és az orosz gáztól való függőségével van. Valóban, vannak olyan esetek, mint például a Balti államok, ahol bizonyos beruházások indokoltak annak érdekében, hogy csökkentsék adott ország rendszereinek sérülékenységet, és kedvezőbb földgáz-elosztást biztosítsanak az EU-n belül. **A további import-kapacitás növelés azonban azzal is együtt jár, hogy az infrastruktúra-üzemeltetők mindent megtesznek majd annak érdekében, hogy a vezetékeket meg is töltsék földgázzal. Amennyiben a meglévő gázimport-infrastruktúra jelentős részét nem szerelik le,**

2 Bizottsági szolgálati munkadokumentum: A dokumentumot kísérő hatásvizsgálat: A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Az alacsony szén-dioxid-kibocsátású, versenyképes gazdaság 2050-ig történő megvalósításának ütemterve, 2011 december, http://ec.europa.eu/energy/energy2020/roadmap/doc/sec_2011_1565_part2.pdf

3 Egyes forgatókönyvek szerint átmeneti növekedés várható 2030 és 2040 körül, habár ezek tűnnek jelenleg a legkevésbé valószínűnek, lévén, hogy a szén-dioxid-leválasztás és tárolás meglehetősen széleskörű használatát feltételezik. Ezek az átmeneti import-növekedések összességében minden esetben alacsonyabbak a jelenlegi import kapacitásnál.

4 A kapacitás-értékek nem tartalmazzák a norvégiai infrastruktúrát, mivel a gáztermelés előrejelzések szerint csökkenni fog az elkövetkező évtizedekben, és 2050-re nagy valószínűséggel már csak kis mértékét teszi ki az EU-ba beáramló gázimportnak.

5 GIE (Európai Földgáz Infrastruktúra) bemutató az IFRI (Francia Nemzetközi Kapcsolatok Intézete) energetikai kerekasztal-megbeszélésén, Brüsszel, 2014. április 29. http://www.ifri.org/?page=detail-contribution&id=8074&id_provenance=79&provenance_context_id=; GIE bemutató az Európai Gázszabályozási Fórum 25. találkozáján, Madrid, 2014. május 6-7.: Gáz infrastruktúra és ellátás-biztonság http://www.gie.eu/index.php/publications/cat_view/3-gie-publications

ami nem tűnik valószínűnek, az közvetlen veszélyt jelent a dekarbonizációra és az EU általános energiafüggőségének csökkentésére. Tovább terheli a környezetet és veszélyezteti a gázkitermelő területeken élő közösségek emberi jogait, mindazokkal a negatív hatásokkal és következményekkel, melyeket a kitermelő iparágaktól való függőség okoz.

A közérdekű projektekkel kapcsolatban további aggodalomra ad okot, hogy pusztán azáltal, hogy felkerültek erre a listára, gyorsított engedélyezési eljárásra jogosultak, melynek kedvezőtlen hatása lehet a környezeti hatásvizsgálatok minőségére és a nyilvánosság részvételére.

Ki fogja fizetni?

Miközben a földgázzal kapcsolatos közérdekű projektekhez szükséges 70 milliárd euró túlnyomó részét a magánszektor kellene biztosítsa, a tapasztalatok szerint az ilyen projektek kockázatát, különösen az elmúlt években, általában az állami szektor viseli. Az Európai Hálózatfinanszírozási Eszközön keresztül 5,85 milliárd euró közvetlen EU-támogatást már jóváhagytak a 2014-2020 közötti időszak projektjeinek finanszírozására. Ennek az összegnek egy részét támogatások⁶, míg másik részét olyan pénzügyi eszközök biztosítják, mint:

- „Kibővített” hitelek: Az Európai Beruházási Bank (EIB) magasabb kockázatot vállal a pénzügyi műveletért, mint más finanszírozók.
- Projektkötvények, melyeket a projektfejlesztő bocsát ki EIB támogatással. Az EIB alárendelt hitelei miatt a kötvényeket sokkal alacsonyabb kockázatúnak minősítik, mint azok egyébként lennének. Ez vonzza az intézményi befektetőket és hozzásegíti az építőipari vállalatot/kivitelezőcéget, hogy kivezesse könyveléséből a meglévő adósságát, ezzel mesterségesen javítva általános gazdasági helyzetét.
- Tőke-eszközök: A Bizottság az EIB-n keresztül kockázati tőkét biztosít a projektfejlesztőnek.

3

Az 5,85 milliárd euró a közérdekű projektek teljes költségének ugyan csak viszonylag kis részét képezi, mégis hatalmas állami kiadást jelent, melyet olyan projektek érdekében kockáztatnak, melyek nem feltétlenül hoznak jelentős hasznot. Olyan időkben, mikor az állami források korlátozottan állnak rendelkezésre és leginkább a helyi szolgáltatások javítására, energiahatékonysági fejlesztésekre, intelligens energiahálózatokra és megújuló energiával kapcsolatos fejlesztésekre lenne rájuk szükség, az államadósság elkerülése érdekében mégis támogatják az olyan eszközöket, mint például az Európai Hálózatfinanszírozási Eszközt, a gyakorlatban azonban a nagyprojektek kockázatát áthárítják az állami szektorra, miközben a hasznok a magánbefektetőkhez folynak be. A közérdekű projektek aktuális listáján számos projekt szerepel, mint például az intelligens energiahálózati projektek vagy az északi-tengeri és balti-tengeri szélerőmű-hálózatok, melyekre szükség van az alacsony szén-dioxid-kibocsátásra való átálláshoz. Ezért finanszírozásuk mindenképpen elsőbbséget kellene élvezzen a számos nehézséggel küzdő gázvezetékekkel szemben, melyek alig vagy egyáltalán nem járnak előnyökkel az EU hosszú távú dekarbonizációjában.

Továbbá támogatást várnak az EIB és EBRD hitelektől is. Az EBRD már jelenleg is finanszírozza a Lukoil részét az azerbajdzsáni Shah Deniz II földgáz és földgáz-kondenzátum fejlesztésben,⁷ illetve a bank elnöke úgy nyilatkozott 2013 júliusában, hogy az EBRD érdekelt lehet a TANAP/TAP kaszpi-tengeri óriás földgázvezeték projektben való részvételben.⁸

6 Annak ellenére, hogy az Európai Parlament 2013.11.19-én arra kérte a Bizottságot, hogy az energiaügyek terén részesítsék előnyben a pénzügyi eszközöket: <http://www.europarl.europa.eu/oeil/popups/summary.do?id=1324275&t=e&l=en>

7 <http://www.ebrd.com/pages/project/psd/2005/35605.shtml> és <http://www.ebrd.com/pages/project/psd/2013/45599.shtml>

8 Az EBRD érdeklődik a TAP és a TANAP finanszírozása iránt, http://www.azernews.az/oil_and_gas/56865.html, 2013.07.16.

Tekintélyelvű rendszerek támogatása és a demokratikus fejlődés hátráltatása

A földgázimportot elősegítő közérdekű projektek főként olyan elnyomó politikai rendszerű országokból szállítanák a földgázt, mint Azerbajdzsán, Türkmenisztán és Algéria. Miközben Algéria már most is az EU harmadik legnagyobb földgáz-szállítója⁹, Türkmenisztánnak és Azerbajdzsánnak jelenleg nincs egyetlen jelentős földgázexport-útvonala sem az EU-ba, és a türkmén és azeri gáz EU-ba szállításához szükséges nagyra törő projektek nem valószínű, hogy megvalósulnak az EU komoly politikai támogatása nélkül. Amint az alábbi esettanulmányokból kiderül, a földgázzal kapcsolatos közérdekű projektek komoly hatással lesznek az exportáló országokra, többek között korlátozzák a politikai mozgásteret a természeti erőforrások használata feletti demokratikus döntéshozatalban – figyelembe véve, hogy az exportszerződések 25+ évre szólnak –, valamint egyes országokban a tekintélyelvű rezsimek megszilárdításával hátráltatják a demokratikus fejlődést.

Gyakran súlyos hatásuk van a tranzit országokra is, mint például a nemzeti jogrendszer szabályozásán kívül eső militarizált övezetek létrehozása a földgáz-infrastruktúrák körül; a fogadó ország kormányával kötött előnytelen megállapodások és környezeti- és adóelengedések. A Gezi parki tüntetések után senkinek nincsenek kétségei, hogy a török hatóságok hogyan reagálnak az építőipari projektek döntéseit megkérdőjelező civil kezdeményezésekre.

Az EU döntéshozóinak éppen ezért komoly felelősségük van annak megfontolásában, hogy eurómilliárdok kiadása Ilham Aliyev vagy Gurbanguly Berdimuhamedow támogatására vagy az algériai katonai rezsim további támogatása morálisan elfogadható lépés-e vagy később visszautthat.

Transz-adriai gázvezeték (TAP)

írta Elena Gerebizza, Re:Common

A transz-adriai gázvezeték a tervek szerint része egy sokkal hosszabb csővezetéknek, mely a Kaszpi-tenger térségét kötné össze az európai „piaccal”. A görög-török határ közelében fekvő Kipoi mellől indulna, áthaladna Görögország északi részén, majd Albánia déli térségén, belépne az Adriai-tengerbe Fier közelében, majd újra felbukkanna Olaszország Apulia régiójában. A TAP megépítésének összes költsége nem ismert. Sajtóértesülések szerint egyedül a görög rész 1,5 milliárd euróba kerülne.¹⁰

A lakosság és a hatóságok egyaránt hevesen ellenezték a projektet Olaszország Lecce tartományában, ahol a gázvezeték várhatóan a felszínre tör és ahol nagy infrastrukturális beruházásokra van szükség (beleértve egy dekompressziós állomás megépítését is). „Nézze ezt az öblöt, egyike Dél-Olaszország legszebb tengerpartjainak. Ez az, amit tönkretesz majd a gázvezeték”, mondta az egyik helyi lakos. Valóban gyönyörű a helyszín. „Tönkre fogja tenni a tengert és a partvidékünket, veszélyeztetheti édesvíz-készletünket, elpusztít több száz majd ezeréves olajfát”, állította egy másik lakos Melendugnóban, a városban, ahol a vezeték partot ér. Egy halász, aki egyúttal egy halétermet is vezet, elmondta nekünk, hogy „Soha nem fogják megépíteni a TAP-ot. Túl örült projekt, nem gondolhatják komolyan a végrehajtását.”

Valóban számos vitatott kérdés szerepel abban a környezeti hatásvizsgálatban, melyet a TAP konzorcium nyújtott be az olasz Környezetvédelmi Minisztériumnak 2013 szeptemberében. Negatív észrevételeket kapott Melendugno város műszaki bizottságától, Apulia régiótól, a lakossági egyesületek szakértőitől és nagy környezetvédő csoportoktól, például a WWF-től. 2013 novemberében meghallgatást szerveztek az olasz parlamentben az Olaszország, Albánia és Görögország közötti nemzetközi szerződés ratifikálásáról, amelyen további aggályok merültek fel a

⁹ [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Main_origin_of_primary_energy_imports,_EU-27,_2002-2010_\(%25_of_extra_EU-27_imports\).png&filetimestamp=20121012131852](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Main_origin_of_primary_energy_imports,_EU-27,_2002-2010_(%25_of_extra_EU-27_imports).png&filetimestamp=20121012131852)

¹⁰ [10http://online.wsj.com/article/BT-CO-20130213-709640.html](http://online.wsj.com/article/BT-CO-20130213-709640.html)

projekt gazdasági és pénzügyi vonatkozásait illetően.¹¹ 2013-ban több mint 20 város megszavazott egy a projektet visszautasító indítványt. Most arra kéri Apulia regionális kormányzatát, hogy támadja meg a nemzetközi szerződést, és utasítsa el az építési engedély iránt kérelmet az egész régióban. 2014 tavaszán az olasz Környezetvédelmi Minisztérium környezeti hatásvizsgáló bizottsága számos kiegészítést kért a TAP tanulmányhoz, többek között a projekt alapvető szempontjaira vonatkozóan is. A módosított dokumentummal kapcsolatban várják az észrevételeket, és Melendugno városa és a No TAP bizottság 2014 júniusában felhívta a média figyelmét, hogy a projekt még mindig nem megfelelő és a megjegyzésekben felvetett vitás kérdésekre még mindig nem született megnyugtató válasz.

A TAP projekt előterjesztője egy konzorcium, melyet az adóparadicsomként ismert svájci Zug kantonban, Baar városában jegyezték be. A TAP részvényesei a British Petroleum (20%), a Statoil (20%), a Fluxys (16%), a Total (10%), az E.ON (9%) és az Axpo (5%), közülük néhány vállalat tagja annak a konzorciumnak is, amelyik az azerbajdzsáni Shah Deniz II gázmező fejlesztését tervezi. 2014 júniusától olyan meg nem erősített jelentések láttak napvilágot, melyek szerint a Total és az E.ON kiválhat a konzorciumból.¹² A TAP várhatóan évi 10 milliárd m³ gáz szállítására lesz alkalmas, melyet egy második fázisban 20 milliárd m³-re bővítenek. Mivel e projekt célja az lenne, hogy csökkentse az Oroszországtól való függőséget, különös hogy az orosz olajtársaság, a Lukoil 10%-os részesedéssel tagja annak a konzorciumnak, mely a Shah Deniz gázmező második fejlesztési fázisát végzi.

Az Európai Bizottság és az EBRD a megvalósíthatósági tanulmány elkészítésének fázisától támogatta a TAP-ot és az Európát a Kaszpi-tengerrel összekötő óriásgázvezeték egyéb alkotóelemeit. A TAP elismerte, hogy kétszer is kapott támogatást, 2005-ben és 2006-ban, és az EBRD szabványait használta referenciaként a környezeti hatásvizsgálat elkészítésekor.¹³ Az EBRD nem titkolja, hogy érdekelt a projekt finanszírozásában¹⁴, és hitelt nyújtott a Lukoilnak a Shah Deniz II fejlesztésére 2014 januárjában. Mindezek ellenére a TAP magánfinanszírozású projektként jelenik meg a nyilvánosság előtt.¹⁵

A TAP szerepel az Európai Bizottság által jóváhagyott közérdekű projektek listáján, és a Bizottság 2014. május 28-i közleményében: Európai Energiabiztonsági Stratégia – Átfogó tervezet az EU energiatartósságának csökkentésére¹⁶; az ellátás-infrastruktúra projekt egyik kulcsfontosságú biztosítékeként hivatkoznak rá¹⁷. Ez azt jelenti, hogy a projekt a jövőben élvezheti az Európai Közösség és az EIB által jelenleg tesztelt projektkötvény-kezdemenyezés és projektkötvény hitelminőség-javítási eszközök előnyeit.

Az Európát a Kaszpi-tengerrel összekötő óriásvezeték (Déli Gázfolyosó) írta Emma Hughes, Platform

A TAP csak egy része egy sokkal kiterjedtebb gáz-infrastruktúrának, a Déli Gázfolyosónak. Ez utóbbi az azerbajdzsáni tengerpartról szállítana földgázt Észak-Olaszországba. Azonban a közérdekű projektek között szerepel a Transz-kaszpi csővezeték is, amelyet ha megépítenek, Törökmenisztánból vezet majd Azerbajdzsánba a Kaszpi-tenger alatt. Az azerbajdzsáni kezdeti szakasz tervei jelenleg kidolgozás alatt állnak. A kivitelezők 26 új földgázkutatót terveznek fúrni a Shah Deniz II gázmezőn. A kutakból kinyert földgázt 4500 km-en keresztül pumpálnák végig Azerbajdzsánon, Grúzián, Törökországon, Görögországon, Albánián, Olaszországon, Montenegrón és Horvátországon át.

11 <http://www.recommon.org/tap-laudizione-di-recommon-in-parlamento/>

12 <http://uk.reuters.com/article/2014/06/03/uk-energy-tap-idUKKBN0EE0FH20140603>

13 <https://www.trans-adriatic-pipeline.com/en/news/news/detail-view/article/195/>

14 <http://en.trend.az/capital/energy/2171071.html>

15 <http://www.trans-adriatic-pipeline.com/tap-project/key-features/>

16 http://ec.europa.eu/energy/security_of_supply_en.htm

17 A fent említett közlemény 2. számú melléklete: http://ec.europa.eu/energy/security_of_supply_en.htm

A Déli Gázfolyosó teljes hosszában megtalálható a közérdekű projektek listáján - az alábbiak szerint felsorolva:

- Adria-gázvezeték – a dél-olaszországi Pugliától Észak-Olaszországig
- Jón–Adria-gázvezeték – az albániai Fieritől az adriai partok mentén Montenegrón keresztül a horvátországi Splitig
- Transzadriai gázvezeték (TAP) (lásd fenti szakaszt)
- Transzanatóliai gázvezeték (TANAP), a dél-kaukázusi gázvezeték kiterjesztése (SCPx) és a transz-kaszipi gázvezeték (TCP). A TANAP vízszintesen kettészeli Törökországot – a görög-török határ melletti Kipitől kiindulva (hogy becsatlakozzon a TAP-ba) a grúz-török határig, hogy ott becsatlakozzon az SCPx-be. Az SCPx ezután végighalad a grúz-török határtól az azerbajdzsáni Baku szomszédságában található Sangachal terminálig. Végül a TCP a Kaszpi-tenger alatt halad az azerbajdzsáni SCPx-től tengeri gyűjtőpontokig vagy a türkménisztáni Kelet-Nyugat csővezetékig.

Amennyiben megépül, a Déli Gázfolyosó várhatóan a fosszilis üzemanyag-fogyasztásba betonozza Európát újabb 50 évre. A kezdeti Azerbajdzsántól Olaszországig vezető csőszakasz már önmagában több mint egymilliárd tonna szén-dioxid-terhelést jelentene a légkörnek a 2048-ig tartó időszakban.¹⁸ A Déli Gázfolyosó ezen felül nem biztosít egyetlen alternatív oroszországi ellátási útvonalat sem. Azerbajdzsán és Türkmenisztán egyaránt megbízhatatlan szállítónak minősül. A dél-kaukázusi gázvezetéken keresztül lebonyolított azeri gázellátás megbízhatatlansága már korábban bebizonyosodott, amikor Törökország az orosz Gazpromtól kényszerült földgázt vásárolni, mivel a hideg telek miatt Azerbajdzsán nem tudta kielégíteni a törökországi keresletet.¹⁹

6

A Déli Gázfolyosó nem kínál tiszta, megfizethető, megbízható energiát, ezen kívül káros hatással lenne a gázkitermelő, valamint a gázvezeték útvonala mentén fekvő országok lakosságának emberi jogaira. Ezeknek a hatásoknak az említett három ország szerinti rövid áttekintése következik alább.

1. Azerbajdzsán

Az Aliyevék személyi kultuszra épülő diktatúrát hoztak létre Azerbajdzsánban. Hatalmon maradásukat választási csalások, az ellenzéki jelöltek letartóztatása, tüntetők bántalmazása és a sajtószabadság korlátozása biztosította az elmúlt két évtizedben. Tavaly októberben elnökválasztást tartottak az országban. A választások előtti időszakban a rezsim szisztematikus elnyomási és megfélemlítési kampányt folytatott, a rivális jelölteket bebörtönözte, megverette a jelöltek gyermekeit és megtiltotta tüntetések szervezését.²⁰ A szavazás napján 143 politikai fogoly volt Azerbajdzsánban²¹, olyan videók bukkantak fel, amelyeken a rendszer emberei megtörik a szavazóládákat, és a választásokat kifogásolta az EBESZ is, amiért azok nem a nemzetközi előírások szerint zajlottak.

Aliyev elnyomó rendszerét a fosszilis üzemanyagok tartják fenn – amennyiben a Déli Gázfolyosó megépül, az Aliyevet támogató elit milliárdos haszonra számíthat, míg az azeri lakosság számára marad az omladozó infrastruktúra és a megfizethetetlen egészségügyi ellátás. Az olajiparból származó bevételeket az azerbajdzsáni állami olajalap (SOFAZ) kellett volna ellenőrizze, melynek eredeti célja az lett volna, hogy finanszírozza az azeri gazdaság kőolajról való átállását és biztosítsa

18 A gázvezetéken keresztül szállított összesen 16 milliárd m³ -nyi többletgázzal számolva

19 <http://www.eurodialogue.eu/Russia-Energy-Plans-for-Turkey>

20 <http://www.hrw.org/news/2014/01/21/azerbaijan-election-amid-rights-crackdown>

21 <http://www.civicsolidarity.org/article/800/azerbaijan-updated-list-political-prisoners>

a vagyon megőrzését a jövőbeni generációk számára. Ehelyett a bevételek nagy részét túlárzott építőipari projektekbe pumpálták. A szándékos áremeléseknek köszönhetően az építőipari projektekben érdekelt vállalatok hatalmas bevételekre tesznek szert, az azerbajdzsáni gáz- és kőolajbevételek nagy része pedig offshore bankszámlákon köt ki.²² Azerbajdzsáni újságírók kinyomozták, hogy ezek a vállalatok az azeri elithez, köztük az elnökhöz és családjához köthetők.

2013 decemberében, kevesebb mint két hónappal a hevesen bírált választások után az olasz államtitkár, a görög miniszterelnök, a brit külügyminiszter és az EU energiaügyi biztosa mind Azerbajdzsánba látogatott, hogy aláírja a Shah Deniz II végső beruházási döntését²³. A megérkezésük előtti napon hamis drogvádak alapján letartóztatták Anar Mammadovot, az egyik legjelentősebb választási megfigyelőt, akit később 5,5 év börtönre ítélték.²⁴ Aliyev arra használja fel országát szénhidrogén-vagyonát, hogy politikai legitimitációt nyerjen európai politikusoktól, akik hajlandók vele üzletet kötni, annak ellenére, hogy semmibe veszi az emberi jogokat. A projekt káros társadalmi hatásai ellenére az EBRD már jóváhagyta a Lukoil hitelkérelmét a Shah Deniz II fejlesztésére.

2. Törökország

A Transz-anatóliai gázvezeték (TANAP) egy fokozottan őrzött, egész Törökországot átszelő militarizált folyosót hoz majd létre, melynek költségét 11,7 milliárd amerikai dollárra becsülik.²⁵ Törökországban korábban már több csővezeték-projekt indult, különösen a Baku-Tbiliszi-Ceyhan (BTC) vezetékét érdemes kiemelni. Ezekből a korábbi projektekből sokat lehet tanulni a TANAP valószínűsíthető hatásaival kapcsolatban. A vezeték útvonala mentén élőknek súlyos zavarokkal kell majd szembenézniük. A BTC csővezeték építése során az emberek elvesztették a megélhetésüket biztosító földterületeiket. Egy elhibázott kárpótlási folyamatban az emberek nem kaptak megfelelő kártérítést, és amikor ezt nyilvánosan megkérdőjelezték, néha verésekkel vagy letartóztatásokkal hallgattatták el őket. Például egy Calabashból származó Ferhat Kaya nevű aktivistát letartóztattak és megkínóztak a Jandarma nevű félkatonai szervezet Törökország Ardahan tartományában.

Ferhat így emlékszik a történetekre: „A BTC csővezeték útvonala mentén élve láttam, hogy mit jelent a kőolaj és a földgáz szabad mozgása a török lakosság számára: környezeti pusztítást, a megélhetésük elvesztését és súlyos elnyomást a militarizált útvonalon. Letartóztattak és megkínóztak, amiért felszóltam a BTC csővezeték ellen. Ha megindul a Déli Gázfolyosó építése, a vezeték mentén élők ugyanezt az elnyomást fogják megtapasztalni.”

Ilyen elnyomásra ismét sor kerülhet, ha megépül az Európát a Kaszpi-tengerrel összekötő óriásvezeték. Már most megkezdődtek a tárgyalások biztonsági cégekkel arról, hogyan oldják meg az útvonal fegyveres védelmét, mellyel teljes országokat átszelő, erőszak dúlta folyosókat hoznak létre. A TANAP jelenleg teljes egészében azerbajdzsáni és török állami vállalatok kezében van, a SOCAR 80%-os, a Botas 15%-os, míg a TPAO 5%-os tulajdonrészrel rendelkezik. A BP egy megállapodás szerint a részvények 12%-át fogja megszerezni. A SOCAR sarkalatos szerepe a TANAP-ban aggasztó, a vállalat korábbi tevékenysége miatt. Számos esetben jegyezték fel korrupciós ügyeket a SOCAR-ral kapcsolatban – többek között kereskedőkről, aki áron alul értékesítettek azeri olajat személyes haszonszerzés céljából.²⁶ Ezen felül számos, az emberi jogok megsértésével kapcsolatos súlyos vád merült fel a SOCAR ellen. A vállalatnak saját félkatonai szervezete van, melyet a kritikus újságírók erőszakos elhallgattatására használt fel.²⁷

22 <http://www.icij.org/offshore/offshore-companies-provide-link-between-corporate-mogul-and-azerbaijans-president>

23 <http://www.independent.co.uk/news/business/news/hagues-azerbaijan-gas-pipeline-deal-attacked-9009098.html>

24 <http://www.bloomberg.com/news/2013-12-17/hague-in-baku-for-gas-deal-raises-concern-at-azeri-arrest.html>

25 <http://www.worleyparsons.com/InvestorRelations/ASX/Pages/>

TransAnatolianNaturalGasPipelineProject(TANAP)EPCMContract.aspx

26 <http://www.balcanicaucaso.org/eng/Regions-and-countries/Azerbaijan/Corruption-and-oil-in-Azerbaijan-109421>

27 <http://www.indexoncensorship.org/2012/04/azerbaijan-idrak-abbasov-beaten/>

3. Türkmenisztán

Aggasztó, hogy a Déli Gázfolyosó szerepel az európai közérdekű projektek listáján. Ez a komoly műszaki kihívást jelentő, gazdaságilag megalapozatlan csővezeték²⁸ Türkmenisztán vezetőjének, Berdimuhamedow uralmának további megerősítésével veszélyeztetné az emberi jogokat. A Human Rights Watch jogvédő szervezet szerint Türkmenisztán egyike a világ legelnyomóbb országainak.²⁹ A nyomtatott és digitális média állami ellenőrzés alatt áll, a politikai foglyok száma magas, pontos adatokat azonban független megfigyelések hiányában nem lehet megállapítani.

A politikai okok miatt letartóztatott emberek közül sokan több mint egy évtizede börtönben vannak, valamint olyan esetek is előfordultak, amikor a fogvatartottak eltűntek vagy meghaltak az őrizet alatt. A foglyok ellen felhozott vádak sokszor titokban maradnak, még azok családtagjai sem tudják, hogy milyen indokkal tartóztatták le őket. A kínzások súlyos problémát jelentenek, különösen a szigorúan őrzött létesítményekben. A kormány nem engedi be az országba a független emberi jogi megfigyelőket, sem a nemzetközi nem kormányzati szervezetek képviselőit, és figyelmen kívül hagyott tíz ENSZ különleges eljárást is.³⁰

A türkmén rezsim a szénhidrogén-ágazatból származó bevételektől függ. A Transz-kaszipi gázvezeték által megtermelt vagyon és az európai piachoz való hozzáférés politikai legitimitációt és gazdagságot biztosítana a rezsimnek, mely még inkább megszilárdítaná Berdimuhamedow uralmát. A Transparency International szerint Türkmenisztánban a legmagasabb a korrupciós esetek aránya a világon.³¹ Komoly aggodalomra ad okot, hogy 2011 szeptemberében a Tanács kizárólagos felhatalmazást adott az Európai Bizottságnak, hogy tárgyalásokat folytasson Türkmenisztánnal a transz-kaszipi gázvezetékekkel kapcsolatos megállapodásról.³² A tárgyalások mindmáig teljes titoktartás mellett zajlanak, egy olyan felhatalmazás alapján, melynek jogi alapja nem ismert. A transz-kaszipi gázvezetékkel azonnal le kellene venni a közérdekű projektek listájáról, és nyilvánosságra kellene hozni a Bizottságnak adott felhatalmazás jogi alapját.

GALSI (írta Elena Gerebizza, Re:Common)

A GALSI (Algéria–Szardínia–Olaszország-gázvezeték) egy 900 km hosszú gázvezeték, mely a tervek szerint Algériát köti össze Olaszországgal Szardínia szigetén keresztül. A gázvezeték projektjét az egyik legnagyobb algériai energiavállalat, a Sonatrach (41,60%-os tulajdoni részesedéssel) támogatja, az építkezésnek 2010-ben kellett volna elkezdődnie, hogy 2014-re befejeződjön és a tervek szerint 8 milliárd m³ gázt szállítson Algériából az EU-ba. A 2003-ban létrehozott konzorciumnak számos olasz energiavállalat és állami szervezet a tagja: Sfers (11,6%), Enel Power (15,60%), Edison (20,80%), Hera S.p.A. (10,40%). A konzorcium 2007-ben aláírt egy megállapodást a Snam rete gas vállalattal a vezeték olaszországi megépítésére.³³

A valaha épült legmélyebben (2885 m-rel a tengerszint alatt) fekvő gázvezeték költségeit 3 milliárd euróra becsülték. A GALSI 2008 novemberében 120 millió euró pénzügyi támogatást kapott az Európai Bizottságtól³⁴ az Európai Bizottság által kezdeményezett Európai Gazdaságélénkítési Terven (EERP) keresztül.

28 <http://www.naturalgaseurope.com/perspectives-of-trans-caspian-project-business-view>

29 <http://www.hrw.org/world-report/2014/country-chapters/turkmenistan>

30 <http://www.hrw.org/news/2013/09/18/un-human-rights-council-adoption-outcome-upr-turkmenistan>

31 <http://cpi.transparency.org/cpi2013/results/#myAnchor1>

32 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1023_en.htm?locale=en

33 http://www.galsi.it/index.php?id_menu=67

34 http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/energy_project_en.pdf

2009 júniusában a Sonatrach aláírt egy szerződést a Saipemmel (az ENI vállalatcsoport tagja) a (GALSI-hoz csatlakozó, a tunéziai határ menti Skikdában egy cseppfolyósított földgáz-létesítményt és két erőművet is magában foglaló) GK3 gázvezeték kivitelezésére. 2009 júliusában a GALSI, a Saipem és a Technip aláírta a gázvezeték felszíni szakaszának megépítésére szóló szerződést. A projekt előrehaladása ellenére mindkét dokumentum olasz bírókhöz került, miután 2013 februárjában nagyszabású nemzetközi nyomozás indult feltételezett korrupciós vádak miatt a Sonatrach és az olasz ENI ellen, melynek szálai egészen Paolo Scaroni vezérigazgatóig vezettek.³⁵

A projekt jelenleg is szerepel az EU közérdekű projektjeinek listáján, annak ellenére, hogy politikai szempontból vélhetően kudarcra van ítélve.

Mit lehet tenni? Ajánlások

- Nyomást kell gyakorolni az Európai Bizottságra, hogy elemzést készítsen arról, hogy milyen infrastruktúra-hálózatra van, illetve nincs szüksége az EU-nak a dekarbonizáció megvalósítása érdekében. Az a megközelítés nem vezet sikerekhez, hogy az EU prioritásait a tagállamok „bevásárlólistái” alapján állapítják meg. Az Éghajlatpolitikai Főigazgatóságnak elemeznie kell, és valamennyi érdekelt féllel meg kell vitatnia a közérdekű projektek listáján szereplő kőolajjal és földgázzal kapcsolatos projektek hatásait az EU üvegházhatású gázok csökkentésére kitűzött 2030-as és 2050-es céljaira.
- Az európai parlamenti képviselőknek azt tanácsoljuk, hogy készítsenek saját kezdeményezésű jelentéseket az aktuális közérdekű projektek listájának összetételéről, és tegyenek javaslatokat a dekarbonizációt elősegítő energetikai infrastruktúra-szükségletekre.
- Meg kell akadályozni, hogy az új nagyszabású gázimport-projektek az Európai Hálózatfinanszírozási Eszköz (CEF), az EIB és az EBRD finanszírozza. Az CEF első energiaügyi pályázati felhívásának határideje 2014. augusztus, melyet figyelemmel kell kísérni annak biztosítása érdekében, hogy a CEF olyan projekteket finanszírozzon, melyek a megújuló energiaforrások használatát és a nagyobb energiahatékonyságot segítik elő, szemben a vitatott óriás gázvezeték- és kőolajprojektekkel.
- Figyelemmel kell kísérni a közérdekű projektek tagállami szintű engedélyezési eljárásait és biztosítani kell, hogy a gyorsított eljárások ne vezessenek a környezetvédelmi előírások és a nyilvánosság részvételének csökkentéséhez.
- Azokban az esetekben, amikor a projektek ütköznek az uniós jogszabályokkal, az éghajlatvédelmi célokkal vagy az emberi jogokkal, az európai parlamenti képviselőknek ragaszkodniuk kell ahhoz, hogy ezek – legfőképp a Déli Gázfolyó projektjei – lekerüljenek a közérdekű projektek listájáról. A listát két évente frissítik, ezzel lehetőség nyílik a különösen problematikus projektek ellenzésére.
- A nyilvánosság mindaddig igen korlátozottan vett részt a közérdekű projektek listájának összeállításában. Lévéen hogy a listára felkerülő projektek átfogó támogatásra számíthatnak az állami forrásokból, szélesebb lehetőségeket kell biztosítani a projektek és a lista mögötti elv nyilvános megvitatására, mielőtt újabb lista készülne.
- Nyilvánosságra kell hozni annak a felhatalmazásnak a jogalapját, amely alapján az Európai Bizottság tárgyalásokat folytatott Türkmenisztánnal.

9

A Kelet-közép-európai Bankfigyelő Hálózat kiadványának fordítása. Fordította: Szabó Vera.

A kiadvány angolul letölthető: <http://bankwatch.org/sites/default/files/study-PCI-gas-12Jun2014.pdf>

2014. június

A kiadvány elkészítését az Európai Unió EuropeAid programja támogatta. Tartalma a Kelet-közép-európai Bankfigyelő felelőssége, nem tekinthető az EU álláspontjának.